

ARGO

Pavla Horáková
Teorie podivnosti

O komunikacích, terénních zlomech a krizích středního věku

Rozhlížela jsem se po stoletých činžácích, kolem kterých chodím do práce už tolik let. Jejich fasády, u země černé a s každým poschodím o něco světlejší, jsou důkazem, že koncentrace jedů je největší u země. Podvědomě jsem zadržela dech.

V téhle ulici a několika okolních už léta skoro nikdo nebydlí. Obchody v přízemí jsou prázdné nebo v nich sídlí pochybné podniky, které se rychle střídají. Nikde žádná zeleň, nic se tu neudrží, jen špína. A taky Ústav mezioborových studií člověka.

Semafor se roztikal čtyřnásobnou rychlostí a naskočila zelená. Zamířila jsem přes silnici ke kovovým dveřím, zůstaly tu ze sedmdesátých let a nápadně neladily s novorenesančním průčelím. Čím jsem byla blíž, tím zřetelněji jsem vnímala, jak mě odpuzují. Po deseti letech každodenní docházky, občas včetně víkendů a dovolených, se ve mně nahromadil odpor k celé budově a k tomu, co ztělesňuje. Nejvíce na mě doléhal vždycky ráno, u těch vchodových dveří jak z normalizačního

paneláku – s hliníkovým madlem a špinavou tabulí z drátěného skla. Za ta léta už moje ruka do kovu musela vyhmatat důlek.

Naposledy jsem se nadechla povětrí magistrály a vstoupila do potměšlého průchodu. Pach uvnitř je léta neměnný. Tvoří ho směs exhalací zvenčí, zatuchliny a vlhkosti, cigaretového kouře zažraného v kukani vrátného (pokud tu existují nějaká pravidla o zákazu kouření, nikdo je stejně nedodržuje) a vůně instantní kávy. Míhotání zrnité černobílé obrazovky prastaré Tesly Merkur vystřídala jednodušší zář novějšího modelu.

Jako každý den jsem se pozdravila s jednorukým panem Kožnarem zvaným Bezruč, který tu slouží tak dlouho, že nikdo ze zaměstnanců už jiného vrátného nepamatuje. Pan Kožnar zažil desítku šéfů, pět změn názvu instituce i její dvojí zrušení a opětovné obnovení podle toho, jak se měnilo politické počasí za zdmi budovy.

Druhou takovou konstantou je ústavní knihovnice Valerie Hauserová. Málokoho by na první pohled napadlo, že nenápadná šedesátnice v bílém silonovém plášti má nejvyšší vzdělání a kvalifikaci v ústavu. Docentka Hauserová tu bývala několik let ředitelkou. Ale pak, ještě před vypršením mandátu, funkci ze dne na den složila. Všechny rozpracované výzkumy ukončila, záznamy skartovala a přemístila svou skromnou bytost a nejnutnější osobní potřeby do menší kanceláře s horším výhledem i nábytkem.

Odstoupila z osobních důvodů. Její syn, jedináček, svérázný a velmi nadaný mladík, byl totiž nedlouho předtím prohlášen za nezvěstného. Dodnes se nenašel. Sama od sebe o tom nikdy nemluvila a po několika marných pokusech zavést na to téma hovor se jí už raději nikdo nevyptával. Do práce den co

den přichází jako první, už před sedmou, a knihovnu zamyká ve tři. Zaměstnanci sice nadávají na otevírací hodiny, které se příliš nepřekrývají s jejich navyklou pracovní dobou, ale brblání nic nez mohlo a poměry zůstaly beze změny. Někdy se u ní ráno stavuju, když nemám sílu nebo motivaci k práci.

„Dáš si se mnou zeleně čaj?“ houkla na mě prokouřeným hlasem do dveří, „voda je ještě horká.“

To mi nesesdělo. Jakživa jsem Valerii neviděla jíst ani pít nic, co by se podobalo zdravé stravě. Netajila se opovrhlivým postojem k novodobým vymoženostem. Několikrát denně si vaří turka do skla, lógrák z laciné kávy zalitý vařící vodou, s dvěma kostkami cukru. Když viděla můj nechápavý výraz, ukázala na sklenici plnou brčálové tekutiny, ze které se kouřilo.

„Panák zelený a horká voda. Něco na mě leze. Neříkej, žes to nikdy nepila, Ado.“

Jak Valerii znám, ten nápoj si nejspíš právě teď vymyslela. Došlo mi, že spolu se snídání jsem omylem vynechala i čištění zubů. Horká voda s peprmintkou bude lepší než pasta.

„Chceš do toho cukr?“ Zavrtěla jsem hlavou. „Dám si na balkoně cigáro, můžeš jít se mnou.“

Nehostinná knihovnická kancelář má vstup na terasu vedle knihovny. Směřuje do ulice, takže posezení na ní není žádná idyla, ale pro silnou kuřačku jako Valerie Hauserová je to tereno.

Seděly jsme u zaprášeného stolku a hřály si ruce o sklenice s nápojem jedovaté barvy. Pod námi se šinuly kolony aut, pravidelně dávkované semaforey. Dopravní peristaltika. Pásky vozidel se ve stazích posouvaly od jedněch světél ke druhým a zase se zastavovaly. A vzápětí znovu. A stejně jako střevní obsah i vozidla produkovala smrduté plyny. Inhalovat

dobrovolně další kouř a vypouštět ho do ovzduší působilo téměř marnotratně. Nebo možná naopak: okolní prostředí bylo tak bezútešně špinavé, že už nesešlo na tom, jestli člověk vdechoval o několik desítek rakovinotvorných sloučenin víc.

„Co Robert, víš něco?“ zeptala se Valerie po chvíli.

„Nic.“

„Taky dobře,“ kývla a dál mlčela.

Robert byl ještě před pár měsíci moje takzvaná vážná známost. Poznala jsem ho, když už jsem byla unavená z rozumbradů, co neuměli ani přivrtat poličku. A tak jsem si našla chlapa, co měl sice jenom učňák, ale zato se tvářil dospěle, měl svaly, vlastní podnik a auto a moje dva doktoráty mu byly úplně fuk. Šžila jsem se s jeho nekomplikovanou maskulinitou a přesvědčovala samu sebe, že tohle je ten skutečný život a že sebezapření ze mě udělá lepšího člověka a dospělou ženu. O víkendech jsem při sportovních přenosech vařila rettigovskou kuchyni, z podlahy na záchodě otírala kapky a v noci si tajně strkala do uší špunty, abych mohla při jeho chrápání spát. Zvykla jsem si, naučila jsem se ho mít ráda a tak nějak jsem s ním počítala. Když jsem ho viděla naposledy, tiskl si doma nějaký dokument. Ani mě nezajímalo, co to je, oko mi na něj padlo spíš omylem. Byl to čistý výpis z trestního rejstříku, který si právě vyrobil. Falešný. O jedné podmínce jsem věděla. O těch dalších odsouzeních a o exekucích jsem se dozvěděla mnohem později, to už byl Robert na útěku. Předtím si ještě stihl odvézt všechny věci a taky pár mých. Nevím, ve které zemi se teď ukrývá před vydáním. Peníze, které si ode mě půjčil a špatně investoval do aut a kdovičeho ještě, už nevidím. A jeho doufám taky ne. Vlastně jsem ráda, že je pryč. Jen si nemůžu odpustit, že jsem byla ochotná obrátit se naruby, abych se přizpůsobila jemu a hlavně konvencím.

Zbylo mi po něm jen pár děr po hmoždinkách a zející rána tam, kde bývala důvěra v lidi. Ráda bych mu jednou naučtovala náhradu za ušlý život. „Všechno, co se ti teď děje, je jen prolog zázraků, které budou odhaleny až časem,“ utěšovala mě tenkrát Valerie. Zatím pořád čekám.

Dívaly jsme se dolů na rušnou komunikaci. Auta, lidé, zboží, myšlenky, všechno putuje z místa na místo. Když se komunikace přeruší, nastane průšvih. Tak mi to názorně vysvětlovala moje psycholožka, když mi kladla na srdce, že mám o problémech mluvit, komunikovat.

„Napadlo mě, že v týhle ulici se nedrží nic jinýho než špína,“ ukázala jsem dolů. „Třeba tamhle na rohu, ta večerka. Kolik obchodů se tam vystříдалo za poslední léta? A už je zase zavřená.“

„To máš jako s cévama, zlato.“ Docentka Hauserová nasála kouř. „Tohle je nemocná tepna, kudy proudí jenom toxický elementy, takže se její stěna zanáší. Jako kdyby se na ni chytaly krystaly cholesterolu. No a na ty nánosy se pak nabalujou další nedobroty. Proto tu v okolí fungujou jen sexshopy, zastavárny nebo herny. Špína se drží špíny,“ dořekla a vyfoukla zbytek kouře.

„Tyhle pochybný podniky se drží v ulicích, co vedou z kopce. Všimla sis toho?“ pokračovala jsem v úvaze. „Máš třeba ulici, kde jsou pekárny, kavárny, papírnictví a řeznictví – dokud vede po rovině, ale jakmile začne klesat, vyrojí se provizorní večerky, bary, sekáče, půjčovny svatebních šatů a bazary.“

Valerie se zamyslela. „Lidi asi neradi chodí nahoru a dolů; jak zákazníci, tak obchodníci. Možná jsou tam proto levnější nájmy. A když si chceš otevřít podnik narychlo a potřebuješ, aby se ti s minimální investicí rychle vracely peníze, v blbě lokalitě seženeš prostor snáz.“

„Anebo se v kopci nic dobrého neudrží kvůli gravitaci,“ podotkla jsem. „Kvalita buď zůstane na vršku, nebo steče do údolí. A ve svahu ulpí jen něco obzvlášť slizkého a lepkavého, a to taky ne nadlouho.“

Valerie mě poplácala po rameni.

„Možná bych to mohla zmínit dneska na schůzi, co myslíš?“ mrkla jsem na ni. „Zabývá se tady někdo lokální antropologickou geografii? Byl by to dobřej námět na výzkum: *Vazba sociálně patologických jevů na terénní zlomy v urbánním prostředí.*“

„To je dostatečně blbý, aby se na to dal sehnat grant!“ Valerie se smíchy rozkašlala. Mně do smíchu nebylo. Můj vlastní výzkum už nějaký čas vázl a nedokázala jsem s ním pohnout.

„Tak jo. A díky za ten zelený čaj,“ zvedla jsem se k odchodu.

„Nemáš za co,“ odpověděla Valerie, „a drž se.“

Kolikrát jsem za poslední dobu tahle dvě slova slyšela anebo sama pronesla? Nadejde v životě konkrétní okamžik, kdy si přátelé na rozloučenou místo „měj se“ začnou říkat „drž se“? Nebo jsem jen ovlivněná svými momentálními pocity, takže vidím obtíže všude, kam se podívám? Možná se mi ohlašuje ta dokola omílaná krize středního věku, akorát se v mém případě dostavila dřív, než jsem stihla nasbírat zkušenosti a statky, které ke střednímu věku patří. Můžeš se oblékat a chovat mladě, odkládat dospělost a její závazky, ale čas neobelstíš. V životopisu už mi začínal narůstat soupis ztrát.

O sympatiích, vytěžování systému a nemovitostech

„*Věci povstávají z představ,*“ zapsala jsem si toho rána do sešitu, kam si zaznamenávám sny. Chvíli jsem se na tu větu dívala, pak jsem ji podtrhla a zápisník zaklapla. V ten okamžik mi ta myšlenka přišla velkolepá. Seděla jsem na posteli a mžourala po místnosti. Všechny předměty v dohledu skutečně existovaly ze všeho nejdřív v mojí fantazii. I můj byt byl původně jen objektem mé touhy. Všechno tu vzniklo z myšlenek, snů a tužeb a zhmotnilo se za peníze, které jsem získala zas za jiné myšlenky. Zaváhala jsem, jestli ten výrok pochází z mojí hlavy, nebo jestli jsem ho někde četla a přivlastnila si ho. Radši jsem vstala a roztáhla závěsy.

Ten výhled se neomrzí. Řada paláců s katedrálou, všechno pěkně usazené na návrší nad řekou. Panorama z poštovních známek a pohlednic, a jen pro pár šťastlivců každodenní výhled z okna.

Měla jsem hlad, ale v chlebníku jsem našla jen prázdný sáček. Dveře do pokoje pro hosty byly zavřené. To znamená,

že bratr vyspává po tahu a v noci mi ještě stačil vyplenit kuchyň. Necháávám ho u sebe přespávat, když nemá střechu nad hlavou. Tedy pokud se mnou právě nikdo nežije. Což je zrovna teď. Brácha obvykle pobude pár týdnů, na moje útraty, a pak se zase přesune ke komukoli, kdo ho k sobě přivine. Bez ohledu na pohlaví, věk, národnost a postavení. Mladší bratr Gregor, plod pozdní vášně nebo selhání anti-koncepce. Pomohl našim oddálit vyvrcholení manželské krize, jenže v překotných porevolučních letech jim byl tak trochu na obtíž, když měli oba spoustu starostí s novými kariérami a neurózami. A tak víc než k rodičům tíhne k nám, sestřám, hlavně ke mně, asi proto, že nejstarší Sylva žije už léta v cizině. Plánovaný nebyl nikdo z nás. Mohli nás klidně pojmenovat Nehoda, Chyba a Omyl, asi jako většinu našich vrstevníků. Možná většinu lidstva.

Podzimní obloha nad Petřínem byla jasná a na západě bledl couvající měsíc jako sešlápnutý balón.

Půldruhé hodiny poté mi mentol a líh v hltanu palčivě připomínaly, že jsem nesnídala. Odemkla jsem kancelář, hodila kabelku na parapet a zapnula počítač a rádio. Ženský hlas oznamoval:

„...Další zprávy z domova: Policisté v Šumperku řeší neobvyklý případ zásahu bleskem. V bouři, která region postihla minulý měsíc, zasáhl elektrický výboj stádo krav, které nocovalo pod stromem, a všechny kusy usmrtil. Odborníci z veterinární správy konstatovali, že nic podobného nepamatují. Pod lípou zahynulo dvacetičlenné stádo hovězího dobytka. Statkář škodu vyčíslil na 300 tisíc korun. Podle odborníků je pravděpodobnost, že blesk zasáhne celé stádo, sice velmi malá, není to však vyloučeno. Pokud stojí zvířata těsně u sebe, může zapůsobit vodivost mokré země. A teď ze sportu...“

Po paměti jsem rádio vypnula, protože mezitím už obrazovka počítače zářila, dobíhaly aktualizace a otevíraly se programy. Uprostřed plochy svítil dokument s pracovním názvem *SUBJEKTIVNÍ PERCEPCE VZÁJEMNÉ VIZUÁLNÍ KOMPATIBILITY*. Moje habilitační práce. To téma jsem si prosadila, ale upřímně řečeno si s ním nevím rady a hypotéza se mi drolí mezi prsty. Zkušenější kolegové mi dobře radili, ať si vyberu látku, která mě osobně příliš nezajímá a ke které nemám žádnou citovou vazbu. Jenže já jsem chtěla být ve svém vědeckém záměru poctivá a věnovat se něčemu, co mě doopravdy nadchne. Zjednodušeně řečeno má moje práce za úkol vyčíslit, nakolik platí, že jste druhému člověku automaticky sympatičtí, když je sympatický on vám, a naopak. A to čistě jen na základě rysů a výrazu tváře, dřív než kterýkoliv ze zkoumaných otevře ústa. Trochu jako dvojité haló efekt, ale ne tak docela.

Civěla jsem na ikonu dokumentu na ploše a přemýšlela, jestli si nemám radši skočit ven pro něco k jídlu. Vtom se rozrazily dveře a vešel kolega, s nímž se o kancelář dělím. Většinou se s lidmi v ústavu moc nepotkáváme, protože řada z nich má úvazky na více pracovištích a k tomu vyučují na univerzitách. Každou chvíli je někdo v terénu nebo čerpá vědecké volno.

„Co ty tady tak brzo ráno?“ spustil hned ve dveřích. Ivan Mrázek se obvykle v kanceláři neukazuje před jedenáctou, a tak ho překvapilo, že tu sedím už v devět. Dnes mimořádně dorazil dřív, protože chytil první ranní autobus z rodného pohraničí. Už několik let postupně zvelebuje zděděnou chalupu v podhůří Jeseníků. Jeho prarodiče dům po Němcích pořídili lacino brzy po válce. Před sto lety byl součástí slušně lidnaté vesnice, dnes stojí na samotě. Ivanovým snem odjakživa bylo

zařídít si penzion. Rekonstrukci věnuje veškerý volný čas i výdělků. Jakmile podnik zprovozní, s vědou se rozžehná a stane se horským hoteliérem, založí rodinu, pořídí si psa a kočku a bude šťastný až do smrti.

Nikdy se netajil tím, že věda je pro něj nejschůdnější cestou, jak se ve společnosti uplatnit. Na zaměstnání v nějaké nadnárodní firmě si netroufal, protože není stavěný na vysoké pracovní nasazení, konkurenční prostředí ani korporátní kulturu. Podobně jako já. Ovšem na rozjezd vlastního podnikání neměl kapitál. Zbývalo nechat se zaměstnat někde ve státním sektoru. Už na studiích vyhodnotil, že právě akademická sféra mu poskytne největší svobodu a prostor pro podnikavost – a když bude dostatečně příčinnivý, nakonec i rozumný výdělek. Pár asistentických úvazků na univerzitách, plat v ústavu, vydávání publikací, překlady, diety ze zahraničních cest – když se to všechno sečetlo, dokázal si slušně naspořit, a to bez stresu, který s sebou nesou zodpovědné funkce. A jeho výzkum je navíc docela zábavný. Pracuje na pravděpodobnosti výskytu adverzních jevů, jinak řečeno zkoumá, jestli v praxi skutečně a ověřitelně funguje zákon schválnosti, nebo jestli je to jen subjektivní dojem.

Metoda nejmenšího vynaloženého úsilí se mu v akademické sféře vyplácí, a jeho kamufláž dokonce nikdo z nadřízených neprohlédl. Nikdo nezpochybnil jeho pracovní morálku, výsledky výzkumů, publikace ani styl výuky. Proč by to taky dělal? Každý se raději drží zpátky – co kdyby na oplátku někdo příliš zkoumal jejich výsledky. Takhle to u nás na ústavu chodí už pár let. Ostatně takto nějak naše generace i vystudovala. Po převratu se z univerzit vyhazovaly komunistické kádry a vraceli se vyučující, kteří předtím nesměli přednášet. Mnozí z nich už se v akademickém prostředí neorientovali.

PAVLA HORÁKOVÁ TEORIE PODIVNOSTI

Odpovědný redaktor Petr Onufer.

Jazyková redakce Kateřina Kadlecová.

Korektury Ondřej Horák.

Technický redaktor Milan Dorazil.

Obálka, grafická úprava a sazba Jana Vahalíková.

Vydalo nakladatelství Argo,

Milíčova 13, 130 00 Praha 3,

argo@argo.cz, www.argo.cz,

roku 2018 jako svou 3757. publikaci.

Vytiskla Těšínská tiskárna.

První vydání.

ISBN 978-80-257-2654-9

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod KOSMAS

sklad: Za Halami 877

252 62 Horoměřice

tel: 226 519 383, fax: 226 519 387

e-mail: odbyt@kosmas.cz, www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v internetovém knihkupectví
www.kosmas.cz